

мовою навчання [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – К. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/average/prog12>.

4. Охорона довкілля та екологічна безпека : зб. доповідей наук.-практ. конф. – Донецьк, 2001. – Т. 2. – 251 с.

5. Програма “Освіта Донеччини. 2007–2011 роки” / розробники: Управління освіти і науки Донецької облдержадміністрації, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. – Донецьк, 2007.

ПАЛАСЕВИЧ І.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Інтерпретація проблеми естетичного виховання вимагає врахування зміни підходів до сучасних підлітків. Суттєві резерви для цього є в шкільній практиці, на використанні якої необхідно зосередити увагу не лише науковців, а й учителів, вихователів. У педагогічних колах і надалі тривають розмови про те, що технологічна орієнтація може породити небезпеку духовного вакууму. Стає зрозумілим, що потрібні принципово інші підходи до питань естетичного виховання, чітке дотримання принципів історизму, врахування здобутків і помилок. Проблема естетичного виховання підлітків сьогодні є актуальною у зв'язку з переоцінкою суспільством ціннісних орієнтацій.

Над вивченням проблематики естетичного виховання на особистість підлітка працювали І. Зязюн, О. Демянчук, Є. Квятковський, Г. Шевченко та ін. Детально проблеми змісту, форм, методів естетичного виховання підлітків вивчають сучасні науковці: Н. Ганнусенко, О. Комаровська, Л. Масол, С. Ничкало, О. Оніщенко, В. Рагозіна та ін. У ХХ ст. вчені І. Зязюн, Г. Костюк, О. Киричук, О. Семашко, В. Сухомлинський та інші проаналізували підходи до естетичного виховання молоді на різних вікових рівнях.

Над питаннями категорійного апарату естетичного виховання працюють Л. Гарбузенко, І. Зязюн, А. Комарова, Н. Миропольська, Г. Сагач, А. Щербо та ін. Сучасні науковці (О. Дубасенюк, Н. Зеленкова, І. Зязюн, Л. Кондрашова, Г. Лаврешина, С. Пальчевський, О. Пермяков та ін.) доводять, що естетичне виховання є важливим напрямом освіти. Ці дослідження – концептуальні для педагогічної науки, тому стали підґрунтям сьогоднішніх надбань з естетичного виховання підлітків в умовах національного відродження. Однак потребують детального аналізу основні підходи до естетичного виховання підлітків.

Мета статті – визначити основні підходи до естетичного виховання підлітків у сучасній ЗОШ та їх вплив на формування особистості сучасного підлітка.

Упродовж більше ніж 50 років, незважаючи на певні умови, ідеологію, результати виховного впливу на особистість були позитивними і ста-

новлять певний інтерес. Ми не заперечуємо існуючих проблем, а лише наголошуємо на необхідності коректного переосмислення й використання кращого досвіду в умовах нового часу.

Підліток початку XXI ст. – це інформаційно насичений суб'єкт, який існує в зовсім іншому вимірі, впевнено входить у світ аудіовізуальних засобів інформації.

Прагнення до автономії та відхід від сімейного виховання, постійні емоційні стреси, негативний вплив сучасних засобів масової інформації спотворюють розуміння прекрасного. Усе це породжує різноманітні підліткові аномалії – деструктивну поведінку. Підлітки прагнуть зовнішньої реалізації через шокуючий зовнішній вигляд, неохайне вбрання, молодіжний сленг. Саме тому виникає потреба зазначити, що деякі зі школярів не усвідомлюють значення естетики. Про це засвідчують ціннісні пріоритети та ціннісні орієнтації підлітків. З метою комплексного різнобічного використання та систематизації естетичного виховання підлітків ми провели в школах Львівщини анкетування щодо визначення кругозору підлітків. Відповіді на запитання анкети показали апатичність підлітків щодо проблем естетики. Хоча бажання бути розумним, мати розвинені естетичні смаки було присутнє.

Порівняльний аналіз зацікавлення музикою у 80-х рр. XX ст. та на початку XXI ст. показав, що сьгоднішні підлітки (120 респондентів шкіл Івано-Франківщини і Львівщини) у переважній більшості – 78% – захоплюються роком та естрадною музикою, класичною – лише 6%. Такі цифри вказують на потребу не лише цілеспрямованого впливу, а й вивчення специфіки класичної музики, читання книжок про музику життя та творчість музикантів.

Вплив на естетичне виховання підлітка ефективно здійснюється тоді, коли він об'єднує комплекс усієї навчально-виховної роботи й здійснюється за допомогою цілеспрямованого педагогічного керівництва.

Проведене нами анкетування підлітків у загальноосвітніх школах Львівщини (220 дітей) показало, що сьогодні лише 5% опитаних вважають естетичне виховання важливим для формування власної особистості. Беруть участь у роботі з естетичного виховання лише 32%, причому половина з них з власної ініціативи, а решта – за вимогою старших. Усе ж найбільшою привабливістю у вищезгаданому напрямі користуються нетрадиційні заняття (8%), розробки індивідуальних творчих проєктів (25%) задля пізнання себе й власних можливостей. Ці дані засвідчують, по-перше, потребу в естетичному вихованні, а по-друге, бажання й розуміння самих підлітків потреби в естетичному вдосконаленні.

Саме тому серед важливих аспектів змісту естетичного виховання підлітків сьогодні є: формування системи позитивних мотивів, необхідних для спонукання та виховання в підлітків добропорядної поведінки; засвоєння підлітками історико-культурних та естетичних знань щодо норм і правил поведінки; виникнення естетичних почуттів. Цей компонент струк-

тури в системі поведінки характеризується почуттями, що виникали в їхній сутності та знаходили відображення в рисах моральної особистості джерела позитивних емоцій учнів, міститься не в підсвідомих вчинках, а є наслідком інтелектуальних і духовних зусиль, які в процесі виховання стають їх потребами.

Результативність естетичного виховання підлітків у позакласній роботі сучасної ЗОШ виражається в упровадженні інноваційних методик визначення рівня сформованості їхньої естетичної культури, художньо-естетичної освіти; пошуку інноваційних напрямів та форм естетичного виховання учнів 5–9-х класів у позакласній виховній роботі; мотивації підлітків на потребу естетичного виховання для їхнього особистісного розвитку; цілісності навчального та виховного процесу в напрямі надання учням рівневих знань з естетики, формування естетичних умінь та навичок; єдності сім'ї, школи, соціуму.

Чимало інноваційних закладів сьогодні можуть представити систему естетичне виховання підлітків у позакласній роботі. Серед них Київська дитяча школа мистецтв № 2 ім. М. Вериківського. Тут реалізують ідею комплексного підходу до естетичного виховання. Серед основних його принципів є принцип “занурення”, можливість самостійного визначення себе, дух експериментаторства, створення спільних мистецьких проєктів тощо [2; 6–7].

Найпростіша форма об'єднання – спільні концертні програми, в яких зустрічаються виконавці: музиканти, танцівники, учні театрального відділу. Афіші, оформлення сцени готують художники, які також, як правило, навчаються “суміжних” мистецтв [2; 7].

Таких шкіл є чимало. Їх досвід ще потребує детального вивчення та аналізу. Можемо наголосити, що в загальноосвітній школі акумульовано резерв засобів естетичного виховання підлітка: музика, образотворче мистецтво, обслуговуюча та технічна праця, хореографія, інтегрований курс “Етика та естетика”, людина й суспільство, світова художня культура, література, історія мистецтва, психологія, праця, авіамодельний гурток, школа вокалу, театр тощо.

Сучасний підхід до проблеми естетичного виховання передбачає залучення до всіх видів мистецтв, що сприятиме комплексному розвитку естетичних почуттів і смаків. Як свідчать учені, саме заняття мистецтвом, творчою діяльністю активно сприяє розвитку інтелекту, процвітанню бізнесу, появі нових творчих ідей [5, с. 13–14].

Естетичне виховання, яке ґрунтується на основі мистецтва, прагне розвинути людину універсально, передаючи досвід переживання, а через нього – сукупний досвід людського буття. Таким чином, іде процес творення людини, активізується її здатність до мислення, формується чуття культури [4, с. 13–14].

На жаль, схильність учнів до осмислення та сприймання мистецтва є невисокою – у межах 30%, до засобів масової інформації – 78%. Саме тому

в закладах нового такого типу учням пропонують багато факультативних занять, серед яких естетика, культура, художня культура, народознавство, культура й побут народів світу, стилістика рідної мови, поезика, ораторське мистецтво тощо.

Розглядаючи ставлення сучасних підлітків до пісенної творчості, стверджуємо, що, незважаючи на пріоритет національних ідей, національна музика та пісня втратили свою автентичність. Це засвічують виконання пісень під фонограми, участь у різноманітних конкурсах, де не звучить українська пісня. Багато пісень, отже, втратили свою музичну естетику. Саме тому в школах сьогодні слід упроваджувати вивчення народної творчості [1, с. 91–93].

Сьогодні особливістю естетичного виховання підлітків є, наприклад, поєднання форм музики та танцю, адже в синтезі “вокал плюс хореографія” під час занять хореографією школярі вчать цілеспрямовано слухати і сприймати музику, аналізувати її з тим, щоб “перевести образний зміст у пластичну інтонацію” [2, с. 7].

У зв’язку з гострими проблемами дозвілля молоді, захопленням низькопробними новинками масової культури доцільною є організація вечорів-дискотек, на яких звучали б кращі твори української класичної та народної музики з короткими анотаціями ведучих про композиторів, стилі та жанри виконуваних зразків. На таких вечорах підлітки та й молодь загалом обмінюються інформацією про стан сучасної естради, сперечаються відстоюють свої погляди. Велику увагу слід приділити пісні як важливій складовій розвитку духовності, джерелу розвитку в школярів художніх смаків, музичних інтересів.

Значну роль в естетичному вихованні школярів відіграють факультативні заняття. Найважливішою особливістю факультативу вважаємо яскраво виражену виховну спрямованість і зв’язок з багатьма шкільними предметами та видами мистецтва. Таким шляхом об’єднуються знання учнів про мистецтво, здобуті на різних уроках, подекуди навіть роз’єднаних роками.

На факультативних заняттях учні організують виставки, вечори, вчать робити дописи про ювілейні дати до спеціальної шкільної преси, готувати інформації для уроків музики, проводити виховні години в молодших класах. Передбачено широке використання наочних посібників, застосування технічних засобів.

Заслуговують на увагу активні форми музичного виховання: самодіяльна творчість, організація різновікових музичних об’єднань. При цьому слід враховувати неминучі зміни в музичній моді, виникнення нових пісенних і танцювальних стилів. Музично-естетичне виховання не повинно перетворюватися на різноманітні заборони [3].

У процесі естетичного виховання особливе місце відводиться таким методам виховної роботи з учнівською молоддю, як: розповідь, бесіда, лекція, диспут. Вивчення досвіду роботи загальноосвітніх шкіл Львівщини

засвідчує, що для реалізації цієї мети з підлітками проводилися бесіди, дискусії, зокрема на тему “Вплив телебачення на естетику світу”.

Цікавими є розробки проектів естетичного виховання. Зокрема, у м. Чернівці розроблено проект “Джерела життя”, представлений Чернівецькою обласною громадською організацією “Буковинський мистецький центр відродження та сприяння розвитку румунської традиційної культури”. Проект розроблено з метою об’єднання творчих зусиль для відродження, збереження та популяризації духовної спадщини Буковини, вивчення народної культури, виявлення та запису зразків традиційної, сучасної народної творчості шляхом організації пошукової діяльності, відновлення забутих жанрів, інструментів, костюмів, збирання та збереження пам’яток матеріальної культури Буковини, сприяння взаємозбагаченню національних культур, активізації діяльності закладів культури, сприяння інноваційним процесам у культурно-освітній роботі, створення соціально-духовного середовища для ефективного спілкування буковинців на основі спільності інтересів у культурно-естетичній сфері, збагачення культурних надбань і традицій через народну творчість, створення аматорських колективів духовної, родинної, батьківської пісні. На практиці набувають поширення в школах центри естетичного виховання.

На наш погляд, художньо-творча діяльність дітей, яка здійснюється в рамках центрів естетичного виховання, має значні можливості в збагаченні духовного потенціалу дитини, формуванні духовних смаків та ідеалів, розвитку її естетичної культури.

Висновки. Отже, серед основних підходів естетичного виховання підлітків у сучасній школі є: надання можливості підлітку права вибору; створення комфортного соціуму для сприймання прекрасного, врахування вікових аспектів розвитку підлітка, впровадження результативних форм, технологій організації естетичного виховання в позакласній виховній роботі сучасної ЗОШ, пошук здібних, творчих підлітків і їхня мотивація, оцінювання естетичного рівня вихованості підлітка за результатами його діяльності.

Проведене дослідження не претендує на повне та всебічне розкриття всіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є порівняльний аспект роботи з естетичного виховання в різних країнах, аналіз змісту роботи з естетичного виховання різних вікових категорій.

Література

1. Гмитрук Н.М. Вікові особливості естетичного виховання: досвід естетичного виховання / Н.М. Гмитрук // Позакласний час. – 2006. – № 17–18. – С. 91–93.
2. Плекаємо таланти: посібник для вчителя / [за ред. О.А. Комаровської]. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 140 с.
3. Семашко О.М. Соціологія естетичного виховання / О.М. Семашко // Мистецтво та освіта. – 2003. – № 3. – С. 7–12.

4. Шевченко Г.П. Взаимодействие искусств в эстетическом воспитании и развитии подростков : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика и история педагогики” / Галина Павловна Шевченко. – Ворошиловград : Ворошиловградский гос. пед. ин-т им. Т.Г. Шевченко, 1986. – 347 с.

5. Шерудило Т.М. Естетичний потенціал загальноосвітньої школи в сучасних умовах / Т.М. Шерудило // Управління школою. – 2004. – № 5. – С. 13–14.

УМРИХІНА О.С.

СПІЛКУВАННЯ З МИСТЕЦТВОМ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ

Стратегія розвитку мистецької освіти, внесення інноваційних перетворень до її змісту й технологій має ґрунтуватись на міцному фундаменті духовного збагачення учнів. Проблема ця важлива й багатовимірна, її складність і своєрідність зумовлені необхідністю поєднання завдань формування духовного спрямування навчання з удосконаленням мистецько-технологічних шляхів її реалізації.

Розгляд проблеми духовного розвитку школярів попри широке та ґрунтовне висвітлення в літературі (І. Зязюн, О. Олексюк, Т. Танько та ін.) лишає простір для подальшої її розробки. Актуальність наступних досліджень у галузі мистецької світи, спрямування її на розвиток художньої культури учнів зумовлено цілою низкою причин, а саме: багатогранність проблем, яка виникає на перетині різних галузей наукового знання: культурологічного, педагогічного, естетичного, мистецького – і потребує розстановки нових акцентів відповідно до сучасних досягнень у кожній науці; гостроту звучання проблеми формування духовної культури особистості в наш час зумовлено соціальними умовами; ринкові відносини роблять нас свідками того, як девальвуються духовні цінності, як меркантильність у багатьох людей переважає над духовністю, як споживацькі настрої затуляють бажання пізнавати, діяти, творити.

Вектор пошуків методологічних засад духовного розвитку в сучасній загальноосвітній школі, на наш погляд, необхідно спрямувати, насамперед, у сферу поглиблення його духовно-творчих орієнтацій. Людина осягає сенс творів мистецтва не тільки в межах набутого суто художнього досвіду, а й у широкому полі життєвих цінностей і смислів, загального світовідчуття, світобачення, світорозуміння. Багатогранні образи мистецтва потребують для свого розуміння духовної рефлексії й водночас сприяють її виникненню; лише унікальний, неповторний духовний світ особистості задає “тон” індивідуальному художньому сприйманню, інтерпретації, творчості.

Чи використовується повноцінно духовно-творчий потенціал мистецтва в сучасній школі? За яких умов естетична сутність творів мистецтва проникає у свідомість учня, чи торкається вона струн його душі, виклика-